

وب‌نامه^۱ راهی به سوی استفاده مؤثر از وب جهانی

دکتر سعید رضایی شریف‌آبادی^۱ و محمد حسن زاده^۲

چکیده: دسترس‌پذیری، گستردگی موضوع و محتوای اینترنت و قابلیت‌های متعدد آن توجه محققان را به خود جلب کرده است، اما باعث سردرگمی کاربران هنگام استفاده از این رسانه می‌شود. کاربران بیشتر از ریزش کاذب، بازیابی موارد ناخواسته و مواردی از این قبیل گله‌مند هستند. برای حل این مسئله تلاش‌های گوناگونی شده که یکی از آنها تهیه وب‌نامه‌هاست. وب‌نامه‌ها انواع مختلفی دارند و به دلایل مختلفی تهیه می‌شوند. در این مقاله به اختصار انواع وب‌نامه و مباحث مربوط به آنها بررسی می‌شود و همچنین به صورت موردی، یک طرح تحقیقاتی در زمینه تهیه راهنمای الکترونیکی برای درس کتابداری و اطلاع‌رسانی^۳ مرور می‌گردد. هدف این مقاله ارائه اطلاعات کلی درباره وب‌نامه‌ها و ذکر مثالی واقعی است.

کلیدواژه‌ها: وب‌نامه‌ها، اینترنت، وب جهانی، راهنمای الکترونیکی، کتابداری و اطلاع‌رسانی

مقدمه

است که کاربران بیشتر با حجم عظیمی از یافته‌ها مواجه می‌شوند که چندان ربطی هم به موضوع آنها ندارد. بنابراین آنها زمان زیادی را برای تشخیص موارد مربوط از موارد نامربوط صرف می‌کنند و اغلب، از جستجوی

امروزه اینترنت به یکی از ابزارهای دسترسی به مطالب علمی در زمینه‌های مختلف تبدیل شده است. با گسترش زیرساخت‌های مورد نیاز، دسترس‌پذیری آن نیز افزایش می‌یابد. اینترنت قابلیت‌های متعددی دارد و در عرصه علمی نیز به‌طور گسترده از آن استفاده می‌شود. محققان و پژوهشگران زیادی، به‌طور مرتب از این رسانه استفاده می‌کنند و از این طریق به دنبال منابع و مطالب علمی می‌گردند. آنچه حائز اهمیت است این

1. Webliography

۲. عضو هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهراء. Srezaei@azzahra.ac.ir
۳. دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد. hzadchm@wli.um.ac.ir

معرفی می‌کنند. بنابراین در انتخاب و معرفی منابع اینترنتی باید دقت زیادی به کار رود. وب‌نامه‌ها از ۱۹۹۲، بعد از ظهور وب جهانی ایجاد شدند. در ابتدا وب‌نامه‌ها عبارت بودند از فهرست‌های ساده‌ای از نشانی‌های اینترنتی که به صورت چاپی در

ریزش کاتب اطلاعات بازیابی
 موارد ناخواسته و جامعیت بیش
 از حد در مقابل مانعیت کم. از
 مشکلات عمده بازیابی منابع
 اطلاعاتی و چالشی برای اینترنت
 به‌شمار می‌رود.

اختیار متخصصان و علاقه‌مندان قرار داده می‌شد و معمولاً تلاش ویژه‌ای برای تهیه این گونه فهرست‌ها نمی‌شد. با گسترش سایت‌های اینترنتی و افزایش انفجارگونه تعداد و انواع آنها، عده‌ای به تهیه فهرست برگزیده‌ای از نشانی‌های اینترنتی در موضوعی خاص همراه با توضیحات مختصری درباره آنها اقدام کردند. به این گونه از وب‌نامه‌ها، وب‌نامه‌های گزارماتی^۱ می‌گفتند (۴:۱).

وب‌نامه‌ها معمولاً به ترتیب الفبایی مرتب می‌شوند. در بعضی موارد به موضوعات کلی دسته‌بندی شده و به زیربخش‌های جزئی‌تر تقسیم می‌شوند. کاربران با مرور و مطالعه توصیف مربوطه، در صورت مرتبط بودن با موضوع خود به اصل سایت اینترنتی متصل شده و از اطلاعات و منابع موجود

اطلاعات علمی در اینترنت دلسرد می‌شوند (۱۷:۵). ریزش کاتب اطلاعات، بازیابی موارد ناخواسته و جامعیت بیش از حد در مقابل مانعیت کم، از مشکلات عمده بازیابی منابع اطلاعاتی و چالشی برای اینترنت که یک ابزار تحقیقاتی است به‌شمار می‌رود. بخشی از این مشکل که به شیوه‌های نمایه‌سازی منابع اینترنتی مربوط است، به بحث و بررسی مفصل نیاز دارد و از حوصله این مقاله خارج است، ولی بخشی نیز به تدابیری مربوط می‌شود که می‌توان از طریق آنها راه‌حل مناسبی را برای مسائل موجود پیدا کرد. در این باره تلاش‌های گوناگونی شده است که یکی از این تلاش‌ها تهیه وب‌نامه‌هاست. در این مقاله ابتدا به کلیات، تعاریف و حیطه کار وب‌نامه‌ها پرداخته می‌شود. سپس، برای ارائه نمونه‌ای واقعی از این فعالیت‌ها، به صورت موردی به یک طرح تحقیقاتی انجام شده در دانشگاه الزهراء اشاره خواهد شد تا دورنمایی از فعالیت‌های انجام شده در زمینه دسترس‌پذیری منابع اینترنتی برای کاربران و نقش وب‌نامه‌ها در ایجاد دسترسی مفید به منابع تخصصی در اینترنت، نشان داده شود.

وب‌نامه‌ها

وب‌نامه‌ها مجموعه‌ای از فهرست سایت‌های اینترنتی درباره یک موضوع خاص هستند که می‌توانند به صورت چاپی ارائه شوند یا از طریق یک سایت اینترنتی در دسترس مراجعان قرار داده شوند (۱۳:۴). همان‌گونه که کتابشناسی‌ها در موضوعات مختلف کتاب‌های موجود را نشان می‌دادند، وب‌نامه‌ها نیز سایت‌های تخصصی مربوط به موضوعات خاص را

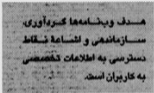
1. Annotated Webliographies

موضوعات کلی قرار گرفته و انبیاپی شدند. در برخی سایت‌ها به‌ویژه در سایت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی از رده‌بندی‌هایی مثل کنگره و دیویی برای سازماندهی محتوای این گونه موارد نیز استفاده می‌شود (۱۵۷:۳). تقسیم‌بندی دیگر وب‌نامه‌ها براساس محتوای آنهاست. بر این اساس وب‌نامه‌ها به دو قسمت عمومی و اختصاصی تقسیم می‌شوند. وب‌نامه‌های عمومی آنهایی هستند که به موضوعی خاص تأکید ندارند و معمولاً همه موضوعات را در برمی‌گیرند و از نشانی سایت‌های سرگرمی گرفته تا نشانی پایگاه‌های اطلاعاتی تمام متن، متفاوت هستند. نکتهٔ اساسی در

استفاده می‌کنند. در بعضی مواقع نشانی مجلات الکترونیکی، پایگاه‌های اطلاعاتی، موتورهای جستجوی تخصصی، سایت‌های ارائهٔ اطلاعات رایگان و سازمان‌ها و موارد مشابه نیز در وب‌نامه‌ها گنجانده می‌شود که می‌تواند یکی از ابزارهای تحقیق به‌شمار آید و تا حدی از سر درگمی‌های کاربران اینترنت بکاهد.

انواع وب‌نامه‌ها

همان‌طور که بیان شد، هدف وب‌نامه‌ها گردآوری، سازماندهی و اشاعهٔ نقاط دسترسی به اطلاعات تخصصی به کاربران است. برای رسیدن به این اهداف، وب‌نامه‌ها به گونه‌های مختلفی تقسیم‌بندی می‌شوند که عبارتند از: تقسیم‌بندی براساس شکل، محتوا و طرز ارائه. وب‌نامه‌ها براساس شکل به دو گونهٔ چاپی و الکترونیکی تقسیم می‌شوند. در شکل چاپی، فهرستی از نشانی‌های اینترنتی براساس نظم خاص گردآوری شده و به‌صورت یک مجموعهٔ مدون در دسترس کاربران قرار می‌گیرد که معمولاً کتابخانه‌ها و مؤسسات، نشانی سایت‌های مرتبط با نیازهای اطلاعاتی کاربران و مراجعان خود را در قالب یک مجموعهٔ مدون در اختیار آنها می‌گذارند. این نوع وب‌نامه‌ها در ابتدا بیشتر به‌منظور آگاه ساختن کاربران از سایت‌های علمی و نشانی پایگاه‌های اطلاعاتی موجود در یک مرکز اطلاع‌رسانی، استفاده می‌شدند که رفته رفته توسعه یافتند. شکل الکترونیکی وب‌نامه‌ها شامل فهرستی از سایت‌ها می‌شود که سازمان‌ها، کتابخانه‌ها و حتی افراد برای دسترسی آسان به سایت‌های مورد نظر خود تهیه می‌کنند و در قسمتی با عنوان پیوندها^۱ در سایت خود قرار می‌دهند. این فهرست‌ها با افزایش تعداد سایت‌های اینترنتی و لزوم تقسیم آنها به موضوعات مختلف، زیر

این نوع وب‌نامه‌ها حجم نشانی‌هاست که معمولاً زیاد است، بنابراین پیدا کردن یک نشانی مشخص در میان آنها کار دشواری است و به زمان نسبتاً زیادی نیاز دارد. بنابراین حتماً باید این نوع وب‌نامه‌ها براساس موضوعات نیز تقسیم شوند تا نشانی سایت مورد نظر در موضوعی خاص توسط کاربران به آسانی بازیابی شود. وب‌نامه‌های اختصاصی وب‌نامه‌هایی هستند که به یک موضوع اختصاص دارند و براساس طرح معینی رده‌بندی می‌شوند. این گونه وب‌نامه‌ها بیشتر توسط سازمان‌ها و کتابخانه‌های تخصصی تنظیم می‌شوند تا کاربران خود را که دارای علائق خاص هستند، در پیدا

1. Links

دقت لازم صورت گیرد تا با استفاده از کلمات گویا و توصیف مختصر بتوان سایت را معرفی کرد. همچنین، تقسیم موضوعی نیز در این وب‌نامه‌ها ضروری است، زیرا بیشتر مراجعان این وب‌نامه‌ها را پژوهشگران و محققان تشکیل می‌دهند که وقت کافی برای مرور همه نشانی‌ها ندارند و تا حد امکان باید تمهیداتی فراهم گردد تا در وقت این مراجعان صرفه‌جویی شود.

نوع دیگری از وب‌نامه‌ها نیز وجود دارند که به دایرکتوری‌ها^۱ مشهور هستند. دایرکتوری‌ها با استفاده از رده‌بندی علوم و تقسیم هر موضوع به موضوعات خاص‌تر، نشانی سایت‌های مرتبط با هر کدام را نیز به صورت گزارمسانی ارائه می‌دهند. موتورهای جستجویی مانند گوگل^۲، یاهو^۳ و مانند آنها از این شیوه استفاده کرده‌اند و آنها را با عنوان دایرکتوری در آورده‌اند که می‌توان از موضوعات کلی به موضوعات ویژه و در نهایت به سایت مورد نظر دست یافت. دایرکتوری‌ها در پیدا کردن اطلاعات کمک شایانی به محققان می‌نمایند، زیرا با استفاده از آنها می‌توان به صورت مرحله به مرحله و با تقسیم موضوعات به شاخه‌های جزئی‌تر، عملاً محقق را از سایت‌های نامرتبط دور نگه داشت.

کردن اطلاعات مورد نظر از طریق اینترنت یاری نمایند. نوع دیگری از وب‌نامه‌های اختصاصی، ویژه اشخاص مشهورند. این گونه از وب‌نامه‌ها، سایت‌های اینترنتی را که دربارهٔ یک شخص خاص مطالبی ارائه می‌دهند در یک فهرست الفبایی گردآوری کرده و در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌دهند (۲).

تقسیم‌بندی دیگری که از وب‌نامه‌ها می‌شود، براساس طرز ارائه مطالب در وب‌نامه‌هاست که به دو طریق ارائه فهرست نشانی‌های اینترنتی، و وب‌نامه‌های گزارماتی انجام می‌گیرد. در مورد اول، همان‌طور که قبلاً نیز مطرح شد، فهرستی از نشانی سایت‌ها همراه با عنوان آنها آورده می‌شود. معمولاً این وب‌نامه‌ها به نشانی سایت‌های سازمان‌های دولتی که کارکرد مشخصی دارند اختصاص دارد. در وب‌نامه‌های گزارماتی معرفی کوتاهی از سایت شامل هدف، گستره و حیطهٔ فعالیت آنها آورده می‌شود تا کاربران بتوانند در نگاه اول اطلاعات مختصری دربارهٔ سایت به دست آورند و در صورت نیاز به خود سایت مراجعه نمایند. وب‌نامه‌های گزارماتی بیشتر در سایت‌های علمی و تخصصی کاربرد دارند. در تهیهٔ این نوع وب‌نامه‌ها، باید

صفحهٔ اصلی موتور جستجوی گوگل که از شیوهٔ دایرکتوری نیز استفاده می‌کند

با انتخاب گزینه دایرکتوری، گوگل آن صفحه مربوط را باز می‌کند که به شکل زیر است.

اطلاعات رسانی با استفاده از مصوبه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در مقاطع مختلف شناسایی شدند. چون تعداد دروس زیاد بود و گرایش‌های رشته کتابداری و اطلاعات رسانی متفاوت بودند، تعدادی از درس‌ها که شامل ۱۵ ماده درسی می‌شد و میان گرایش‌های مختلف مشترک بودند و علاوه بر آن مباحث بنیادی و اساسی رشته کتابداری و اطلاعات رسانی را پوشش می‌داند برای موضوعات وب‌نامه یا راهنمای الکترونیکی مدنظر قرار گرفت. در مرحله بعد برای جستجوها و تعیین سایت‌های مرتبط، این عناوین به انگلیسی ترجمه شده و معادل‌یابی گردید. سپس با استفاده از موتورهای جستجو در اینترنت جستجو شد. با توجه به اینکه موارد بازبایی شده زیاد بودند و در بیشتر اوقات با موضوع موردنظر مرتبط نبودند، لازم بود که محتوای سایت‌ها بررسی و قابلیت استفاده از آنها برای درس مورد نظر تعیین می‌شد، این کار انجام گرفت و در نهایت برای هر کدام از موضوعات نشانی ده سایت اینترنتی تعیین گردید.

در مرحله بعد با مرور سایت، اطلاعات مختصری

در ایجاد وب‌نامه‌ها باید مواردی نیز رعایت شود که بعضی از آنها عبارتند از:

۱. بیان گسترده: تعیین اینکه وب‌نامه از کدام نوع است و چه موضوعاتی را در برمی‌گیرد.
۲. شیوه‌ها: طرز پیدا کردن منابع و معیارهای به کار رفته برای انتخاب سایت‌ها بیان شود.
۳. شیوه سازماندهی و نظم موجود: برای تنظیم و ترتیب وب‌نامه از چه شیوه‌هایی استفاده شده است.
۴. ارائه گزارمان: توصیف مختصر درباره حیطه، پوشش و کیفیت طرح‌های ویژه سایت‌ها و منابع موجود در آنها آورده شود که مقدر این توصیف‌ها براساس ماهیت منابع و خود سایت‌ها می‌تواند متغیر باشد.

ارائه نمونه‌ای از یک وب‌نامه (طرح تحقیقاتی)

در این بخش از مقاله برای نمونه، به یک طرح تحقیقاتی در این زمینه پرداخته می‌شود. این طرح با عنوان "طرح تهیه راهنمای الکترونیکی برای دروس کتابداری و اطلاعات رسانی" توسط نگارندگان این مقاله تدوین شد. برای انجام آن در مرحله اول، دروس کتابداری و

از طریق همه صفحات دیگر قابل دسترسی است و کاربر می تواند با مراجعه به این صفحه با استفاده از منطبق بولی و تشکیل عبارات جستجو اطلاعات مورد نیاز خود را در جستجو و پیدا کند. نتایج جستجو عبارت است از: عنوان سند^۱، تاریخ جستجو^۲، اندازه^۳، تعداد تکرار کلمات در سند^۴. کاربر می تواند با کلیک کردن روی هر کدام از یافته ها به صفحه مربوط به آن مستقل شده و اصل صفحه را بازبینی کند.

بدین ترتیب وب نامه گزارماتی، در یک رشته تخصصی به صورت چاپی و الکترونیکی تهیه شد. با انتشار آن در خدمتگر وب دانشگاه، دانشجویان و کارمندان کتابخانه ها با مراجعه به آن می توانند تا حدودی اطلاعات مورد نیاز خود را به دست آورند. در واقع این گونه وب نامه ها مانند یک دروازه اطلاعاتی عمل می کنند و کاربران را برای رسیدن به شاره های اطلاعاتی در اینترنت یاری نمایند. آنچه درباره وب نامه های تخصصی مورد توجه است، نگهداری و روزآمدسازی است. با توجه به اینکه، اینترنت به طور مداوم در تغییر و تحول است و اطلاعات موجود در آن با سرعت جایگزین می شوند و گسترش می یابند، وب نامه ها باید در مدت زمانی معین بازبینی شوند. بازبینی وب نامه ها و بررسی و ترمیم پیوندهای قطع شده از اقدامات ضروری بعد از تهیه آنهاست. لازمه قابل استفاده بودن وب نامه ها بازنگری مداوم و گنجانیدن نشانی های جدید و روزآمد به جای نشانی های تغییر یافته و یا سایت های روزآمد نشده است.

درباره آن جمع آوری شد و با نام گزارمان در نشانی سایت آورده شد. در توصیف هر سایت، به مواردی مثل سازمان یا مؤسسه اداره کننده سایت، حیطه فعالیت، پوشش موضوعی و نوع ارتباط با درس مذکور و کاربرد در آن درس و هدف سایت و دیگر موارد اشاره شده است. کتابداران و اطلاع رسانیان می توانند با توجه به درس مورد نظر خود از آن سایت ها استفاده کنند. این راهنما یک وب نامه گزارماتی تخصصی است که به دو شکل چاپی و الکترونیکی ارائه شده است. شکل چاپی که گزارش نهایی بود به دانشگاه الزهراء ارائه شد. اما با توجه به ضرورت ایجاد امکان دسترسی به این راهنما با وب نامه از طریق اینترنت، شکل الکترونیکی آن نیز ایجاد شد. شکل الکترونیکی این راهنما با وب نامه از یک سایت اینترنتی با دو بخش اصلی و جنبی تشکیل شده است. بخش اصلی شامل یک صفحه اصلی^۱ و چندین صفحه فرعی به تعداد درس های مورد نظر در طرح است. در صفحه اصلی علاوه بر آیکون^۲ مربوط به صفحات جنبی، درس پانزده گانه به شکل الفبایی مرتب شده است. هر کدام به صفحه مخصوص خود که حاوی نشانی ده سایت مرتبط به همراه توصیف گزارماتی است، پیوند داده شده است.

بخش جنبی سایت شامل صفحاتی مثل معرفی محققان^۳، معرفی سایت^۴، درباره آموزش الکترونیکی^۵، درباره دستنامه های وب^۶ و صفحه درباره کتابداری و اطلاع رسانی^۷ است که هر کدام اطلاعاتی درباره موضوعی که اختصاص یافته است، ارائه می دهد.

صفحه جستجو: با توجه به اینکه قابلیت جستجو در داخل یک سایت برای پیدا کردن اطلاعات موجود ضروری است، در این صفحه امکان جستجو و کاوش همه صفحات موجود پیش بینی شده است. این صفحه

1. Home Page	2. Icon	3. About us
4. About site	5. About E_Learning	
6. About web manuals	7. About LIS	
8. Document Title	9. Date	
10. Size	11. Score	

چالش‌ها

با توجه به ماهیت وب‌نامه‌ها که متفاوت از کتابنامه‌ها و یا کتابشناسی‌هاست، چندین چالش اصلی دربارهٔ آنها وجود دارد:

۱. صفحات وب و سایت‌های اینترنتی دائماً در حال تغییر و تحول هستند. بنابراین، برای حل این مسئله باید وب‌نامه‌ها نیز به‌طور مداوم بازبینی شوند.

۲. رده‌بندی و سازماندهی صفحات وب استاندارد خاصی ندارد. همچنانکه پیش از این بیان شد، از لحاظ نمایه‌سازی، رده‌بندی و سازماندهی، صفحات وب با مشکلات عدیده‌ای مواجه هستند و ابزار استاندارد در این زمینه تهیه نشده است. بنابراین گرایش به سوی وب‌نامه‌ها و تعریف قواعد مدون برای این ابزارها امری ضروری به‌نظر می‌رسد.

۳. با توجه به تنوع اطلاعات موجود در سایت‌های وب، توصیف محتوای آنها در قالب یک گزارمان کوتاه مقدور نیست و بعضی سایت‌ها از لحاظ انواع اطلاعات ارائه شده، بسیار غنی و متنوع هستند. برای حل این مشکل، استانداردهای خاصی برای طراحی سایت‌های علمی لازم است تا این‌گونه سایت‌ها قالب و محدودهٔ معینی داشته و قابل توصیف باشند.

بحث و نتیجه‌گیری

از مطالب این مقاله، می‌توان نتیجه گرفت که تنوع و کثرت اطلاعات در اینترنت در حال حاضر یک عامل مسئله‌ساز و مشکل‌آفرین در جستجوی اطلاعات شده است. تهیهٔ وب‌نامه‌ها یکی از راه‌های حل این مشکل است. کتابداران، اطلاع‌رسانان و متخصصان موضوعی رشته‌های مختلف می‌توانند با تهیهٔ وب‌نامه به مقدار زیادی، کاربران و مراجعان به اینترنت را به سایت‌های

مرتبط هدایت کنند و از سردرگمی و اتلاف وقت در میان موارد نامربوط بازبایی شده رهایی بخشند. همچنانکه کتابشناسی‌ها موجب شناسایی منظم و ایجاد ارتباط میان خوانندگان و آثار منتشر شده، می‌شود، وب‌نامه‌ها نیز می‌توانند رابط میان کاربران و سایت‌های مرتبط و مناسب اینترنتی باشند.

منابع

1. Coverly, D.; Broderick, B. "Tech talk: professional development through the www". *Journal of Developmental Education*, Vol. 20, No.3 (2000): 4.
2. Jazz, J. "The Role of Ellison Project", 2000. [Online]. Available: <http://www.centrex.gseis.vclia.edu/weljo/preface.html> [3. Mar.2003]
3. Hure, Lee, H.; Carlyle, A. *Academic library gateways to online information: taxonomy of organizational ISKO conference*. Spain: Granada, 2002.
4. Marino, N.R. "Webliographies". *Library talk*. Vol. 11, No.2 (1998): 13.
5. Zorn, P.; Emanuel, M. *Advanced web searching*. *Online Journal*, vol.20, No.3 (2000):17.

یادداشت

اسامی دروس منتخب کتابداری و اطلاع‌رسانی برای راهنمای الکترونیکی:

مجموعه‌سازی، سازماندهی، ساختمان و تجهیزات؛ خدمات مرجع؛ کتابخانه و کتابداری؛ پایگاه‌های اطلاعاتی؛ اداره کتابخانه؛ خدمات ویژهٔ کتابخانه‌ها؛ ذخیره و بازیابی اطلاعات؛ تکنولوژی اطلاعات و سیستم‌های اطلاعاتی؛ مواد دیداری و شنیداری؛ رده‌بندی؛ نمایه‌سازی؛ چکیده‌نویسی؛ داده‌پردازی.

تاریخ دریافت: ۸۱/۱۲/۱۸